

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Статтю присвячено особливостям навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку. Розглянуто навчальну діяльність та її компоненти.

Ключові слова: обдарована дитина, вчитель, навчальна діяльність, індивідуальні здібності, мотивація.

Статья посвящена особенностям обучения одаренных детей младшего школьного возраста. Рассмотрена учебная деятельность и её компоненты.

Ключевые слова: одаренный ребенок, учитель, учебная деятельность, индивидуальные способности, мотивация.

The article is devoted to the peculiarities of small talented children education. The educational activity and its components are considered.

Key words: talented child, teacher, educational activity, abilities.

Постановка проблеми. Серед найцікавіших і найзагадковіших явищ природи дитяча обдарованість традиційно посідає одне з провідних місць. Проблемами її діагностики та розвитку переймаються педагоги протягом багатьох сторіч.

Існує певна вікова послідовність вияву обдарованості в різних галузях. У ранньому віці особливо виявляється схильність до музики, пізніше – до малювання. Взагалі, обдарованість мистецька виявляється раніше, ніж наукова. У науці раніше виявляються здібності до математики. Загальна інтелектуальна обдарованість може виражатися надзвичайно високим рівнем інтелектуального розвитку і якісною своєрідністю розумової діяльності.

Ранній розвиток здібностей учня істотно позначається на стилі поведінки та формування його особистості. Такі учні швидко оволодівають навчальним матеріалом, який сприяє виникненню впевненості обдарованої дитини у своїх силах.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній літературі з'являється все більше статей, публікацій, які певною мірою торкаються теми навчання обдарованих дітей. Чимало психологічних принципів розвитку дітей молодшого шкільного віку висунули О. Антонова, Е. Белова, Н. Поддяков, А. Доровський, А. Запорожець, А. Савенков, Н. Максимчук, О. Матюшкін.

Основні теоретичні питання щодо виявлення та навчання обдарованих школярів досліджувалися в науці такими вченими: С. Рубінштейном, Дж. Фріманом, Ж. Брюно, Р. Малвіном, Л. Назаретом, Р. Пажесом та ін.

Мета статті – узагальнити теоретичні підходи до навчальної діяльності з обдарованими і талановитими дітьми в системі загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. Дитячий вік – період становлення здібностей особистості й активних інтегративних процесів психіки. Рівень інтеграції характеризують формування й зрілість самого явища – обдарованості. Обдарованих дітей у ранньому віці вирізняє здібність установлювати причинно-наслідкові зв'язки й робити відповідні висновки. Вони особливо захоплюються формуванням альтернативних моделей і систем, їм характерна більш швидка передача інформації [1].

Державна система роботи з обдарованими дітьми містить кілька рівнів. Основою цієї системи є школа, яка охоплює найбільшу кількість дітей.

У молодшому шкільному віці навчальна діяльність стає провідною. Це надзвичайно складна діяльність, яка потребує багато сил і часу. Вона має свою певну структуру і містить такі компоненти:

– мотивація – навчальна діяльність спрямовується різними навчальними мотивами, серед яких є такі, що найбільш чітко відповідають навчальним завданням. Їх формування дозволяє обдарованій дитині зробити навчальну діяльність осмисленою й ефективною. Ці мотиви називають навчально-пізнавальними, а в їх основі – пізнавальна потреба й потреба в саморозвитку;

– навчальне завдання, тобто система завдань, під час виконання яких обдарована дитина засвоює найбільшу кількість дій;

– навчальні операції входять до складу способу дій. Операції в поєднанні з навчальним завданням вважаються основною ланкою структури навчальної діяльності;

– контроль – спочатку з боку вчителя, а потім завдяки умілому педагогічному впливові діти вчаться самоконтролю, а з його реалізацією формується дитяча увага [4; 5].

Варто зазначити, що оцінка, яку розглядають як останній етап попереднього компонента повинна бути змістовною, тобто вчитель, виставляючи її, повинен довести, які плюси й мінуси існують в роботі обдарованого учня.

На початку шкільного віку в дітей недостатньо диференційоване сприйняття. Через це вони іноді плутають подібні за написанням букви й цифри, хоча можуть цілеспрямовано розглядати предмети й малюнки та виділяти найяскравіші за кольором, формою, величиною.

Незважаючи на те, що в означений період великого значення для обдарованої дитини набуває наочно-образне мислення, вона сприймає все, що не заважає їй міркувати й робити правильні висновки.

Домінуючою функцією у молодшому шкільному віці стає мислення. Завдяки цьому інтенсивно розвиваються, трансформуються самі розумові процеси, водночас від інтелекту залежить розвиток інших психічних функцій.

Саме у цей період завершується перехід, що почався в дошкільному віці – від наочно-образного до словесно-логічного мислення. У дитини з'являються логічно правильні міркування: вона використовує операції. Операції, характерні для цього віку, Ж. Піаже назвав конкретними, оскільки вони можуть застосовуватися лише на конкретному наочному матеріалі [2].

Шкільне навчання формується так, що словесно-логічне мислення активно розвивається. Якщо в перші два роки навчання обдаровані діти багато працюють із наочними матеріалами, то у наступних класах обсяг таких занять зменшується. Це відповідає віковим тенденціям розвитку дитячого мислення, але водночас збіднює інтелект обдарованої дитини.

Варто зазначити, що у процесі навчання в молодших школярів формуються наукові поняття. Для того, щоб їх засвоїти, діти повинні знати такі життєві поняття – уявлення, яких набули ще в дошкільному віці і які продовжують з'являтися поза стінами школи на основі власного досвіду кожної дитини. Життєві поняття – це нижній понятійний рівень, науковий – верхній, вищий, що характеризується усвідомленістю й довільністю.

Оволодіння в процесі навчання системою наукових понять уможливорює твердження про розвиток у молодших школярів основ понятійного або теоретичного мислення. Теоретичне мислення дозволяє обдарованій дитині вирішувати завдання, орієнтуючись не на зовнішні, наочні ознаки і зв'язки об'єктів, а на внутрішні істотні властивості та стосунки. Розвиток теоретичного мислення залежить від того, як саме і чого вчать дитину, тобто від типу навчання.

Під час групової роботи підвищується інтелектуальна активність дітей, якісно засвоюється навчальний матеріал. Розвивається само-

регуляція, оскільки діти, контролюючи хід спільної роботи, починають краще оцінювати свої можливості й рівень знань [3].

В основі навчання – самостійна, творча робота обдарованого учня. Індивідуальна робота школяра розглядається як один із основних компонентів навчальної діяльності. Ця робота передбачає створення умов для найповнішої реалізації творчих можливостей обдарованої дитини через індивідуально-спрямований розвиток її здібностей, науково-дослідницьку роботу і творчу діяльність.

Наприкінці молодшого шкільного віку виявляються індивідуальні розходження серед дітей. Психологами виділяються групи «теоретиків» або «мислителів», котрі вирішують словесні навчальні завдання «практиків», яким необхідно ґрунтуватися на наочності та практичних діях, і «художників» з чітким образним мисленням. У більшості дітей простежується відносна рівновага між різними видами мислення.

У навчальній діяльності розвивається довільна увага обдарованої дитини. Спочатку, дотримуючись указівок учителя, працюючи під його постійним контролем, учні поступово набувають вмінь виконувати завдання самостійно – визначають мету й контролюють свої дії.

Обдаровані діти молодшого шкільного віку мають гарну механічну пам'ять. Вони схильні дослівно відтворювати те, що запам'ятали. Удосконалення пам'яті в цьому віці уможливує освоєння досить широкого кола прийомів, тобто раціональних способів запам'ятовування. Коли дитина осмислює навчальний матеріал, розуміє його й одночасно запам'ятовує [6].

Таким чином, форми і методи викладання повинні відповідати психологічним особливостям обдарованих дітей, забезпечувати їх розвиток. В основі навчальної діяльності – класно-урочна, лекційно-семінарська системи з урахуванням вікових особливостей учнів і специфіки конкретних курсів із застосуванням інших прогресивних форм уроків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Немає ніякого сумніву, що за відповідної системи навчання й виховання, чітко продуманої системи розвитку мотивації, проблема навчальної діяльності інтелектуально обдарованих дітей може бути успішно вирішена.

Отже, зазначимо, що навчальна діяльність з обдарованими і талановитими дітьми повинна бути зорієнтована на розвиток їх творчих здібностей та критичного мислення; на формування таких якостей, як швидкість, гнучкість, неординарність; на виховання високоосві-

ченої розвинутої особистості, яка має бути наділена глибокою національною свідомістю, здоровими інтелектуально-творчими, духовними та естетичними чинниками, родинним та патріотичним почуттям, працьовитістю, кмітливістю, підприємництвом та ініціативністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабаева Ю.Д.* «Психология одаренности детей и подростков» / под ред. Ю.Д. Бабаева, Н.С. Лейтеса, Т.М. Марюгина — М; 2000 г.
2. *Жан Пиаже*: теория, эксперименты, дискуссии: Сб. статей / Сост. и общ. ред. Л.Ф. Обухова и Г.В. Бушменской; предисл. Л.Ф. Обуховой. — М.: Гардарики, 2001. — 624 с.
3. *Лейтес Н.С.* Возрастная одарённость школьников / Н.С. Лейтес — М.: Академия, 2001.
4. *Матюшкін О.М.* Розвиток творчої активності школярів / О.М. Матюшкін, В.С. Юркевич. — М.; 1990.
5. *Миронов Н.П.* Способность и одаренность в младшем школьном возрасте / Н.П. Миронов // Начальная школа. — 2004. — №6. — С. 33 — 42.
6. *Савенков А.И.* Одаренные дети в детском саду и школе: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Савенков А.И. — М.: Издательский центр «Аркадия», 2000. — 232 с.